

AZ

ÚR

ADTA AZ

IGÉT

Tanulmány a bibliai szöveg történetéről

Malcolm H. Watts

AZ

ÚR

ADTA AZ

IGÉT

Tanulmány a bibliai szöveg történetéről

Malcolm H. Watts

Trinitarian Bible Society

Trinitárius Bibliatársulat

William Tyndale House, 29 Deer Park Road
London SW19 3NN, England

AZ ÚR ADTA AZ IGÉT

The Lord Gave the Word in Hungarian

Termékkód/Product code: HUNA111

ISBN 978 1 86228 595 8

© Trinitarian Bible Society Hungarian 2025

William Tyndale House, 29 Deer Park Road, London SW19 3NN, England

Registered Charity Number: 233082 (England) SC038379 (Scotland)

Copyright is held by the Incorporated Trinitarian Bible Society Trust
on behalf of the Trinitarian Bible Society.

www.tbsbibles.org

Első magyar kiadás 2025

PDF/02/2025

Tartalom

Az Ószövetség	1
Az első nyelv	1
Íróeszközök	2
Kijelentés	2
Ihletés	3
Iratok	4
Az eredeti kéziratok	4
A templom	4
A szövetség ládájának jelentősége	5
Egy könyv	6
Másolatok	6
Az írástudók munkája	7
Az eredeti kéziratok elvesztése	7
A Nagy Zsinagóga	8
A híres masszoréták	9
A masszoretikus szöveg	10
Ószövetségi összefoglaló	11

Az Újszövetség	12
Az írásban rögzített keresztyén igazság	13
Az isteni eredetű kéziratok	13
Pontos másolatok	14
Szövegváltozatok	15
A hiteles újszövetségi szöveg reprodukálása	16
A fennmaradt görög kéziratok	17
1. Papiruszok	17
2. Unciálék	18
3. Minuszkulák	19
4. Istentiszteleti leckekönyvek (lekcionáriumok)	20
Osztályozás	20
A. A bizánci szövegtípus	21
B. Az alexandriai szövegtípus	24
Kritikusok támadják a bizánci szövegtípust	25
A King James Biblia	27
Végjegyzetek	28

AZ ÚR ADTA AZ IGÉT

Tanulmány a bibliai szöveg történetéről

Malcolm H. Watts

A Biblia Isten örökkévaló Igéje. Isten azért adta az embereknek, hogy a hit és életvitel abszolút, legfőbb, hiteles, tévedhetetlen és megváltoztathatatlan mércéje legyen. Ebben az írásban végigvesszük a Biblia történetét az isteni kinyilatkoztatás általi keletkezésétől kezdve, a természetfeletti ihletésen keresztül írott formában való megjelenésén át egészen a gondviselés révén megőrzéséig, pontos továbbadásáig – a mai korig. Szilárd meggyőződésünk, hogy bár a kritika viharai továbbra is tombolnak Isten Igéje körül, az alázatos hívő bizalma jogos és megalapozott lehet benne. Ez a szent kötet Isten könyve – és mindig is az lesz.

Az Ószövetség

Az Ószövetség nagy része héberül íródott, amelyet néha Kánaán nyelvének (Ézsaiás 19,18) vagy a zsidók nyelvének (Ézsaiás 36,11) neveztek. Valószínűleg abból a régi héber eredetiből fejlődött ki, amelyet

Ábrahám beszélt a káldeus Úr-Kaszdimban (1Mózes 14,13). Számos tudós úgy gondolja, hogy ez a régi héber nyelv már Ábrahám előtt létezett, és ez volt a Babel előtti idők „egy nyelve” és „egy beszéde” (1Mózes 11,1). Más szóval, ez volt az emberiség eredeti nyelve.

AZ ELSŐ NYELV

Ezt a nézetet jelentős bizonyítékokkal lehet alátámasztani. *Először is*, a héberben az állatok nevei nagyon pontosan kifejezik természetüket és jellemzőiket – jobban, mint bármely más ősi nyelvben. Ez összefügg azzal a ténnyel, hogy Ádám nem sokkal a teremtés után nevet adott az állatoknak, megfigyelve az egyes fajok sajátos tulajdonságait és jellemzőit (1Mózes 2,19–20). *Másodszor*, a tulajdonneveknek, mint például Ádám, Éva és Káin, fontos jelentésük van a héberben, amelyek közül néhányat valóban társít hozzájuk a Szentírás (1Mózes

2,23; 3,20; 4,1). *Harmadszor*, különböző ősi népek nevei héber eredetűnek tűnnek, mivel Sém, Hám és Jáfet fiaitól és unokáitól származnak: mint például az asszírok Assúrtól, az elámiak Élántól, az arámiak pedig Arámtól.

Érvelni lehet tehát a mellett, hogy a héber valamilyen formája volt az első beszélt és írott nyelv ezen a világon; de akárhogyan is legyen, az vitathatatlan tény, hogy gyakorlatilag az egész Ószövetség héberül íródott. Az egyedüli kivétel az arám nyelv (a héberhez közel álló, rokon nyelv), amely a fogság idején valóban felváltotta a hébert. Ezek a kivételes igeszakaszok a következők: Ezsdrás könyvének két része (4,8–6,18; 7,12–26), ami azzal magyarázható, hogy az arám volt a perzsa birodalom hivatalos nyelve; Jeremiás könyvének egy verse (10,11), ahol egy arám közmondást idéznek; és Dániel könyvének elég nagy része (2,4–7,28), ahol az arám nyelvet használják, valószínűleg azért, mert az egész rész a világ népeivel foglalkozik.

ÍRÓESZKÖZÖK

Nos, mire íródtak az ókori szent iratok? Úgy tűnik, hogy az ószövetségi Szentírást eredetileg papiruszra írták. Ezt a Nílus partján növő nádból készítették. A nádszálakat csíkokra vágták, és derékszögben sorban egymás mellé helyezték: ezután simára kalapálták, összehúzózták és lecsiszolták, így egyfajta kezdetleges papírt alkotva belőlük.

Tudjuk, hogy Egyiptomban már rég használták a papiruszt – Mózes idejében biztosan –, így valószínű, hogy az Ószö-

vetség első iratait erre az anyagra jegyezték fel. Ha nem papiruszra, akkor állati bőrökre írták őket, amelyeket Kr. e. 2000 körül használtak. A bőröket azért részesítették előnyben, mert tovább tartottak, és nem bizonyultak olyan törékenyek: így tökéletesebben megőrizték a szöveget.

KIJELENTÉS

Tudjuk, hogy Isten a leghatalmasabb lény. A Szentírás azt mondja: „Az Isten mélységét elérheted-e, avagy a Mindenhatónak tökéletességére eljuthatsz-e?” (Jób 11,7). A kérdés költői, a válasz természetesen az, hogy NEM. Minden leleményességünket latba vetve sem tudjuk felkutatni a végtelen Istent. Ő messze-messze meghaladja emberi felfogóképességünket. Ez tehát azt jelenti, hogy nincs reményünk megismerni Őt? Szerencsére nem. Bár mi még szorgosan keresve sem tudjuk felfedezni Istent, Ő képes arra, hogy megismertesse magát velünk. Mint minden igazság forrása, meg tud ismertetni bennünket az Ő csodálatos Lényével; és ezért, ahogy a zsoltáros kijelenti: „a te világosságod által látunk világosságot” (Zsoltárok 36,10). Ez természetesen elvezet minket a kijelentés tanához.

A kijelentés tömör, de pontos meghatározása Dr. James Bannerman tollából származik. Ő írta a következőket: „a kijelentés, mint isteni cselekedet, az objektív igazságnak az ember számára természetfeletti módon történő bemutatása Isten révén. A kijelentés, mint ennek a cselekedetnek a hatása, az így bemutatott objektív igazság”.¹

Egy tanulmány a bibliai szöveg történetéről

A kijelentésnek két fajtája van. Az első az **általános kijelentés**. Ez részben rajtunk kívülről, a körülöttünk lévő világból érkezik. A teremtés és a gondviselés művein keresztül Isten megmutat valamit istenségéből és tökéletességéből. „Mert ami Istenben láthatatlan, tudniillik az ő örökkévaló hatalma és istensége, a világ teremtésétől fogva az ő alkotásaiból megértetvén megláttatik” (Róma 1,20; vö. Zsoltárok 19,2; Apostolok Cselekedetei 14,27). A látható világegyetem különböző részeit szemlélve kénytelenek vagyunk tiszteletteljes áhítattal gondolni az isteni Tervezőre és Teremtőre. További általános kijelentés érkezik a saját lényünkben. Mivel Isten képmására teremtettünk, van némi természetes érzékünk Isten, a halhatatlanság, valamint a jó és a rossz közötti különbségtételre. Ahogy Pál mondja, törvény vagyunk önmagunknak, mert „a törvény cselekedete” be van írva szívünkbe, lelkiismeretünk is bizonyóságot tesz (Róma 2,14.15).

Az ilyen kijelentést általánosnak hívják: nemcsak azért, mert általánosan, az egész világon keresztül történik, hanem azért is, mert csak általános dolgokról szól. Semmit sem mond konkrétumokról, például az Istennel való megbékélésről, a bűnök bocsánatáról vagy a mennybe vezető útról.

Isten azonban csodálatos irgalmaságában **speciális kijelentést** is adott. Ez is egyszerre külső és belső. A külső különleges kijelentés, „teofániakon” keresztül történt, amikor Isten ténylegesen megjelent az embereknek, és hallható hangon szólt hozzájuk. „És megjelenék

az Úr Ábrámnak, és monda néki: A te magodnak adom ezt a földet...” (1Mózes 12,7; vö. 3,8–19). Belső speciális kijelentés jött a kiválasztott embereknek látomások, álmok és „terhek” által. Ahogy maga Isten mondta egyszer: „Ha valaki az Úr profétája közöttetek, én megjelenek annak látásban, vagy álomban szólok azzal” (4Mózes 12,6). A „terhek” az elmére és a szívre helyezett nehéz üzenetek voltak. Ezért olvassuk: „Az Úr igéjének terhe Izráel ellen, Malakiás által” (Malakiás 1,1). A speciális kijelentés az emberek szíve legmélyebb szükségleteit célozza meg. Választ ad arra a kérdésre, amely egyidős az ember lelkével: „Hogyan is lehetne igaz a halandó ember Istennél?” (Jób 9,2).

Az általános és a speciális kijelentésen keresztül (amely természetesen a testetelésben csúcsosodott ki) Isten kegyelmesen kijelentette magát számunkra, és megismertette velünk az üdvösség útját.

IHLETÉS

Egy másik tanítást is szemügyre kell vennünk. Ez az ihletés, amelyet Louis Gaussen professzor egyszer úgy határozott meg, mint „azt a megmagyarázhatatlan erőt, amelyet az isteni Lélek régen a Szentírás szerzőire gyakorolt, hogy még az általuk használt szavak használatában is vezesse őket, és megőrizze őket minden hibától és minden hiányosságtól”². Az ihletés tehát az a *folyamat*, amely során Isten természetfeletti hatást gyakorol bizonyos emberekre, lehetővé téve számukra, hogy pontosan és csalhatatlanul rögzítsék mindazt, amit kijelentett. Ahogy olvassuk: „A Szentlélektől *indíttatva* szólottak az

Istennek szent emberei” (2Péter 1,21). A folyamat *eredménye* Isten írott Igéje, az igazság írása (Dániel 10,21). Erről azonnal eszünkbe jut az apostol klasszikus kijelentése: „A teljes írás Istentől ihletett” (2Timóteus 3,16).

A Szentírás Isten kijelentésének könyve. A kijelentés és az ihletés eredményeképpen tarthatjuk kezünkben a Bibliát, amiről tudjuk, hogy Isten írott Igéje.

ÍRATOK

Az első feljegyzett példa ilyen írásra a 2Mózes 17,14-ben található, ahol nem sokkal az amálekíták elleni háború után az Úr azt mondta Mózesnek: „Írd meg ezt emlékezetül könyvbe...”. A 2Mózes 24,4-ben ismét azt olvassuk, hogy „Mózes pedig felírta az Úrnak minden beszédét”. És még egyszer, a 2Mózes 34,27-ben az Úr így szól hozzát: „Írd fel ezeket a szavakat...”. És folytathatnánk tovább. Sok más hely is mutatja, hogy Mózes nagyon sokat írt, valójában az egész Pentateukoszt, azaz a Biblia első öt könyvét (pl. 5Mózes 31,9.24–26; 4Mózes 33,1.2).

AZ EREDETI KÉZIRATOK

Miután megírták, az ihletett eredeti kéziratokat, vagy „autográfokat” (ahogyan hívják őket), a legnagyobb gonddal őrizték. Mózes tekercsét például a papok kezébe adták, akik a szent láda közelében helyezték el. Az 5Mózes 31,25.26-ban olvassuk, hogy „Parancsola Mózes a lévítáknak, akik hordozzák vala az Úr szövetségének ládáját, mondván: Vegyétek e törvénykönyvet [a könyvet, amelyet írt], és tegyétek ezt az

Úrnak, a ti Isteneteknek szövetségládája oldalához [vagy mellé], és legyen ott ellenőrzés bizonyságu” (vö. Józsué 1,8; 1Királyok 2,3; Nehémiás 8,1).

Mózes után Józsué következett, aki élete vége felé, a Józsué 24,26 szerint, pontosan azt tette, amit egykor Mózes. Miután kiegészítette elődje tekercsét, kicséréltette azt a szentélyben. „És beírta Józsué e dolgokat az Isten törvényének könyvébe, és vőn egy nagy követ, és oda helyeztette azt a cserfa alá, amely vala az Úrnak szent házában.”

Nem sokkal később újabb kiegészítés következett, ezúttal Sámuel részéről, aki „előadá a nép előtt a királyság jogát, és beírta egy könyvbe, és letevé az Úr elé” (azaz Isten színe elé, a legszentebb helyre, a szövetség ládája mellé; 1Sámuel 10,25).

A TEMPLOM

Amikor a szent sátrat templomra cserélték, úgy tűnik, hogy ezek az értékes eredeti kéziratok átkerültek az állandósult épületbe. Valószínűleg a 2Királyok 22,8-ban történik rájuk utalás, ahol Hilkia, a főpap a következőket mondja: „Megtaláltam a törvénykönyvet az Úr házában”. Egyes tudósok szerint ez a törvénykönyv Mózes eredeti példánya volt, amelyet a papok Manassé és Amon gonosz uralkodása alatt rejtettek el, és csak most fedezték fel és hozták a király tudomására.³ A 2Kronikák 34,14-ben úgy szerepel, mint az Úr törvénykönyve, amely „Mózes által adott volt”. A szó szerinti fordítás a következő lenne: „az Úr törvényének könyve, Mózes keze által”.

A SZÖVETSÉG LÁDÁJÁNAK JELENTŐSÉGE

Dr. W. H. Green rámutat, hogy az iratok ezen a szent helyen való őrzése „összhangban volt az ókor fő nemzeteinek szokásaival”. Utal arra a tényre, hogy „a rómaiak, görögök, föníciaiak, babilóniaiak és egyiptomiak szent írásaikat féltve őrizték templomaikban, és külön erre a célra kijelölt tisztviselők gondjaira bízta”⁴

Voltak azonban fontosabb okai is annak, hogy a tekercseket ezen a helyen tárolták:

A szövetség ládája a szentek szentjében volt; így a mellette elhelyezett iratok *sajátos módon kapcsolódtak Istenhez*. Ő az Írások szerzője. Amit Ő mondott és amit az Írások mondanak, az egy és ugyanaz (Róma 9,17; Galata 3,2). Itt van tehát Isten írott Igéje, melynek könyveit Isten beszédeinek nevezhetjük (Róma 3,2; vö. Apostolok Cselekedetei 7,38).

A kegyes izraeliták a ládát Isten trónjának tekintették (2Mózes 25,22; Zsoltárok 80,2). Az a tény, hogy ezeket az irásokat a szövetség ládája mellé tették, arra utal, hogy *isten tekintélyük van*. A Szentírást rendkívüli tekintély övezi. Az emberektől megköveteli a tanításaiba vetett rendíthetetlen hitet, és a parancsolatainak való feltétlen engedelmisséget. Minden emberi léleknek meg kell hajolnia előtte. „Mert bizonyosságot állított Jákóbban, és törvényt rendelt Izráelben, amelyek felől megparancsolta atyáinknak, hogy megtanítsák azokra fiaikat...” (Zsoltárok 78,5).

Továbbá, mivel a láda közelében, a sátor vagy a templom szívében helyezték el ezeket az irásokat, el voltak különítve minden közönséges könyvtől. Egyértelműen *szentnek* nyilvánították őket. Isten írott Igéje tiszta és fenséges. Ez az igazság, bármiféle tévedés nélkül. „Az Úr beszédei tiszta beszédek, mint a földből való kohóban megolvasztott ezüst, hétszer megtisztítva” (Zsoltárok 12,7). Az ihletett irásokat mindig tisztelni kell, mint „szent irásokat” (2Timóteus 3,15). A szövetség ládájának persze ott volt az áldozati vérral meghintett fedele (2Mózes 25,21); a könyvek pedig a közelben voltak, talán arra utalva, hogy azok magyarázzák az engesztelés tanát, és bemutatják *az Istenhez való közeledés egyetlen útját*. „Így van megírva, és így kellett szenvedni a Krisztusnak, és feltámadni a halálból harmadnapon: és prédikáltatni az ő nevében a megtérésnek és a bűnök bocsánatának...” (Lukács 24,46.47).

Egy utolsó gondolat: a tekercsek a kérubok szárnyai alatt voltak (2Mózes 25,18–20), ami arra enged következtetni, hogy isteni védelem alatt *álltak és megőrizték őket*. Bár ma gyakran tagadják, a Szentírás megőrzésének tanát hinni kell, és bátran hirdetni. „A héber nyelven írt Ószövetség... és a görögül írt Újszövetség... közvetlenül Isten által ihletettek, és az Ő egyedülálló gondoskodása és gondviselése által minden időben megőrzöttek, ennél fogva hitelesek” (Westminsteri Hitvallás, 1. fejezet; 8. bekezdés). Maga a mi Urunk mondta: „Míg az ég és a föld elmúlik, a törvényből egy jóta vagy egyetlen pontocska el nem múlik, amíg minden be

nem teljesedik” (Máté 5,18; vö. Zsoltárok 119,152; Ézsaiás 40,8).

EGY KÖNYV

Isten emberei addig álltak ihletés alatt, míg csodálatos könyvgyűjtemény nem született (1Krónika 29,29; 2Krónika 9,29; 12,15; Ézsaiás 30,8; Jeremiás 36,1.2). Mózes legkorábbi írása Kr. e. 1450 körülre tehető, míg Malakiásé valahol Kr. e. 450 körül fejeződhetett be. Tehát hozzávetőlegesen 1000 éven keresztül szólt Isten kegyelmesen az emberekhez, és az Ő Lelkének természetfeletti hatásával elérte, hogy közlései le legyenek írva, minden tévedéstől mentesen, úgy a tények, mint a tanítás tekintetében. Ezeket az írásokat aztán csodálatosan megőrizték. Itt már csak azt kell megjegyeznünk, hogy ezt a gyűjteményt kezdettől fogva lényegében egyetlen könyvnek tekintették, amelyet az Úr könyvének neveztek (Ézsaiás 34,16).

MÁSOLATOK

A másolást először a Tízparancsolat kapcsán említik, amelyet eredetileg Isten ujja írt kőtáblákra. Miután ezek az első táblák összetörték, az Úr megparancsolta Mózesnek, hogy vésson ki újakat, és Isten ugyanazokat a szavakat írta rájuk. Ekkor az Úr meghatározta a másolás szabályát: a másolatot „az előbbi írás szerint” kell elkészíteni (5Mózes 10,4). Szilárd okunk van azt hinni, hogy ezt a szabályt szigorúan betartották. Amikor Jeremiás írásos üzenetét Jójákim király megsemmisítette, Isten azt mondta a prófétának, hogy készítsen egy másolatot, de közben kikötötte, hogy annak pontosnak kell lennie. „Végy

magadnak más könyvet” – mondta – „és írd bele mind az elébbi szókat, amelyek az elébbi könyvben valának” (Jeremiás 36,28). Ennek megfelelően Báruk (Jeremiás írnoke) a próféta diktálására újraírta mindazokat a szavakat, amelyek az előző tekerésre kerültek (36,32 – a második tekercs tehát pontos másolata volt az elsőnek, még akkor is, ha ez alkalommal Báruk további anyagokat is hozzáírt Jeremiás ihletett szolgálatából).

Másolatok készültek tehát, nemcsak a Tízparancsolatról, hanem a Szentírás más részeiről is. Mózes ötödik könyvének, sőt talán az egész Pentateukosznak [Mózes öt könyvének összefoglaló neve – *szerk. megj.*] egy-egy példánya Izrael minden királya kezében kellett lennie. „És mikor az ő országának királyi székére ül, írja le magának könyvbe e törvénynek mását a Lévíta-papokéból. És legyen az ő nála, és olvassa azt életének minden idejében” (5Mózes 17,18.19; vö. 2Krónikák 23,11). Az eredeti példányok a Lévíta-papok kezében voltak. Amikor pedig azt mondja: „Írja le magának”, akkor ez nem azt jelenti, hogy ezt neki magának kellett megtennie, hanem azt, hogy ő felelt azért, hogy valaki más elkészítse számára a másolatot (vö. 1Sámuel 1,4; 13,9; 1Királyok 8,62; János 19,19; ezeken a helyeken bizonyos embereknek olyan tetteket tulajdonítanak, amelyeket szinte biztosan mások végeztek el helyettük).

Feladatuk megfelelő ellátásához a bírának szükségük volt arra, hogy hozzáférjenek Mózes törvényeihez (2Krónikák 19,10), csakúgy, mint a papoknak, különösen azoknak, akiket bizonyos lévitákkal

Egy tanulmány a bibliai szöveg történetéről

együtt küldtek tanítani Júda városaiba (2Kronikák 17,7–9). Ez utóbbi esetben kifejezetten azt olvashatjuk, hogy „Tanítának azért Júdában, és az Úr törvényének könyve velük vala” (9. v.). Nem feltételezhetjük, hogy csak a tisztviselők rendelkeztek a Szentírás másolatával. Bizonyítékok utalnak arra, hogy a hívők általában hozzáférhettek a bibliai könyvekhez (Zsoltárok 1,4; Zsoltárok 119).

AZ ÍRÁSTUDÓK MUNKÁJA

Az eredeti kéziratokat, mint már megjegyeztük, „autográfoknak” nevezik. A másolatokat „apográfoknak” hívják. Nyilvánvaló, hogy a Szentírás másolása során nagy körültekintéssel jártak el. Eleinte a papok voltak ezért felelősek (5Mózes 17,18), de később az írástudók (héberül: „soferim”, a „safar”, az „írni” szóból) vették át ezt a szerepet, amint azt Jeremiás próféta nyelvezete is jelzi: „Hogyan mondhatjátok: ...az Úr törvénye nálunk van? Bizony, ímé hazugságra munkál az írástudók hazug tolla” (Jeremiás 8,8). A kijelölt írástudóknak eredetileg sok és különböző feladatuk volt. Az idő előrehaladtával azonban inkább az átírási munkára összpontosítottak: ezért beszéltek úgy egy olyan emberről, mint Ezsdrás, mint aki „írástudó vala az Úr parancsolatainak beszédeiben, Izráelnek adott rendelkezéseiben” (Ezsdrás 7,11).

Érthető módon nagy volt a kereslet a Szentírás másolatai iránt. Az írástudók ezért úgynevezett „családokba” vagy „céhekbe” tömörültek, egyesítve erőiket, hogy a lehető legjobb eredményt biztosítsák (1Kronikák 2,55). Az e téren szerzett

szakértelmük, valamint a Szentírás iránti mélységes tiszteletük gyümölcseként valóban kiváló másolatok készültek. Igazából csak az írástudók e csoportjától származó tekerckekre támaszkodtak.

Érdeemes megjegyezni, hogy Isten gondviselése folytán a zsidók nagyobb figyelmet fordítottak szent írásaik megőrzésére, mint bármely más nép az ókori világban.

Olyan pontosak voltak, hogy az írástudók másolataira úgy lehetett hivatkozni, mint magára Isten szavára; így isteni tekintélyűek voltak. Az 1Királyok 2,3-ban Dávid megparancsolja fiának, Salamonnak: „Őrizd meg az Úrnak a te Istenednek őrizetit, hogy az ő útain jársz, és megőrizzed az ő rendelkezéseit, parancsolatit és ítéleteit, és bizonyágtételeit, amint meg van írva a Mózes törvényében”. Figyeljük meg, hogy Salamon királynak csak egy olyan másolathoz lehetett hozzáférése, amilyenről az 5Mózes 17,18.19-ben olvashatunk! Dávid erre a másolatra mégis úgy hivatkozik, mint ami „meg van írva Mózes törvényében”. A másolásra olyan gondossággal ügyeltek, hogy az így létrejött kézirat megőrizte az eredeti tekintélyét. Isten Igéje volt, és mint ilyenre lehetett hivatkozni.

AZ EREDETI KÉZIRATOK ELVESZTÉSE

Jeruzsálem Kr. e. 586-ban a babilóniaiak kezére került. A város szörnyű károkat szenvedett, és a Salamon által épített nagy templomot teljesen lerombolták (2Kronika 36,17–19). Bár a történelem

nem említi, szinte biztos, hogy az eredeti kéziratok a várossal együtt elpusztultak. Azonban nem veszett el minden, hiszen ekkorra már számos másolat készült. Ezek közül néhányat a fogságba is magukkal vitték. Ezt onnan tudjuk, hogy Dániel idéz Mózes törvényének egy példányából, amely minden bizonnyal az ő birtokában lehetett (Dániel 9,11), ugyanígy Jeremiás próféta könyve, amiről szintén említést tesz (9,2).

Kr. e. 537-ben a zsidók elkezdtek visszatérni a fogságból, és mint tudjuk, Ezsdrás helyreállította az istentiszteletet Jeruzsálemben „Mózes könyvének rendelése szerint” (Ezsdrás 6,18). Ez arra utal, hogy még mindig rendelkeztek a Szentírás másolataival, és hogy a második templom istentiszteletének megszervezésekor ezekből merítettek. A Nehémiás 8,1 szerint a nép azt kérte Ezsdrástól, hogy hozza el „Mózes törvényének könyvét, melyet parancsolt vala az Úr Izraelnek”. Ez nem az eredeti volt – csak egy másolat –, mégis Mózes törvényeként hivatkoznak rá. Az ilyen írásokból arra következtetünk, hogy Isten csodálatosan megőrizte Igéjét.

A NAGY ZSINAGÓGA

Az Ószövetség története meglehetősen hirtelen ér véget a fogságból való visszatéréssel; de a későbbi könyvek szerint Ezsdrás elvállalta a tanult és bölcs férfiak csoportjának vezetését (Nehémiás 8,4.7.13; vö. Ezsdrás 7,6.11.22). A zsidó hagyományból tudhatjuk, hogy a fogságból való visszatérés után Ezsdrás létrehozta a Nagy Zsinagógát azzal a céllal, hogy újjászervezze a nemzet vallási életét.

Ennek a tanácsnak a 120 tagja közé került Aggeus, Zakariás és Malakiás próféta is. A Nagy Zsinagóga emberei összegyűjtötték a Szentírás összes fellelhető példányát. Ezeket részletes vizsgálatnak és összehasonlításnak vetették alá. Kijavítottak több kisebb, véletlenül elkövetett hibát. Ezek a hibák olyanok voltak, mint egy betű, egy szó vagy esetleg egy sor kihagyása. Egyáltalán nem meglepő, hogy ezek bekerültek bizonyos kéziratokba, ha arra gondolunk, hogy legalább nyolc olyan héber betűpár van, amelyek hasonlóak, sőt, szinte azonosak. A leglelkiismeretesebb írástudók sem tudtak elkerülni egy-egy apró hibát. A másolatok tehát javításon estek át, és ha valamelyik kifejezetten tévesnek bizonyult, akkor egy genizában, vagyis egy zsinagóga közelében lévő szent helyen ásták el. Úgy tűnik, hogy a Nagy Zsinagóga munkájának eredményeként a második templomot a későbbi, átvett héber szöveghez nagyon hasonló írásokkal látták el.⁵

Mire az Úr Jézus megjelent, már számos megbízható másolat állt rendelkezésre. Az Úr Jézus állandóan az Írásokra hivatkozott. Felolvasott belőlük a zsinagógákban (Lukács 4,16); idézte őket nyilvános szolgálata során (Máté 1,3–5; 21,16.42); és arra buzdította hallgatóit, hogy maguk is olvassák azokat (János 5,39). Kétségtelen, hogy a fennmaradt másolatokat Isten Szavának tekintette. Bár helyretette a farizeusi értelmezéseket, *egyetlen egyszer sem kérdőjelezte meg a héber szöveg helyességét*. Képes volt azt mondani: „Meg van írva” (Máté 4,4.7.10), és azt is, hogy: „az írás fel nem bontható” (János 10,35). Ugyanez vonatkozik az apostolokra is (Apostolok Cselekedetei

Egy tanulmány a bibliai szöveg történetéről

1,16; 4,25; 28,25; Zsidók 1,1.6.7; stb.). Lehetne azzal érvelni, hogy ez túlzás, hiszen a Septuagintát (LXX: az Ószövetség alexandriai zsidók által Kr. e. 250 körül készített görög fordítása) az Újszövetségben is folyamatosan idézték, anélkül, hogy azt egyszer is megkérdőjelezték volna. Ugyanebből a feltevésből kiindulva tehát nem lehetne azt mondani, hogy ez a Septuaginta, mint ihletett és pontos szöveg jóváhagyását jelzi? Nem, egy ilyesfajta érvelés komolyan sántít. Tény, hogy az Újszövetségben számos olyan hely van, ahol a Septuaginta szövegét, látszólag szándékosan elutasították (pl. Máté 2,15, ahol az LXX így szól: „Egyiptomból hívtam ki gyermekeit”; Róma 10,15, ami az LXX-ben így szerepel: „Úgy vagyok jelen, mint a hegyek szépségének évszaka, mint a békesség örömhírét hirdető lábai, mint aki jó hírt prédikál”. Ld: Róma 11,4; 1Péter 4,8). Bár néhány újszövetségi idézet a Septuaginta-fordítást részesíti előnyben, az eltérés ezekben az esetekben nagyon csekélynek bizonyul, és egyáltalán nem érinti az értelmét (pl. Máté 15,8.9 - héberül: „...szívük messze eltávolodott tőlem, és istenfélelmük emberi paranccsá, tanított dologgá lett”; Apostolok Cselekedetei 13,34 - héberül: „Megadom nektek Dávid biztos irgalmát”, de az újszövetségi görög szöveg itt a Septuagintát idézi: „Nektek adom a Dávid biztos szent javait”).

Továbbá, a Septuaginta-fordítás idézésének célja gyakran az, hogy világosabbá tegye az eredeti szöveg szándékolt jelentését (ld. Róma 10,18, ahol a „hang” fordítást részesítik előnyben a héber „vonal” kifejezéssel szemben, amely kissé

homályos; bár mint egy hangszer „húrja”, egyértelműen ugyanazt jelenti).

„Nem találunk” – jegyzi meg Dr. Roger Nicole – „egyetlen példát sem arra, hogy az újszövetségi levezetés vagy alkalmazás logikusan a Septuagintából következne, és a héber szöveg alapján ne lehetne fenntartani”. Következtetése szerint: „Az LXX használata idézésekben nem arra utal, hogy az Újszövetség írói ezt a változatot önmagában ihletettnek tekintették volna... Mégis, abból, hogy hajlandóak voltak az LXX-hez nyúlni, annak alkalmi hibái ellenére, a következő fontos tanulságot vonhatjuk le: az alapvető üzenet, amelyet Isten szeretett volna átadni, egy fordításon keresztül is közvetíthető, és lehet egy változatra hivatkozni, amennyiben az megegyezik az eredetivel”.⁶

Visszatérve korábbi megállapításunkhoz: az a megerősítés, amelyet Urunk és apostolai adtak az első századi héber szövegnek, azt mutatja, hogy ez a szöveg pontos és megbízható volt.

A HÍRES MASSZORÉTÁK

Amint láttuk, Isten írástudókat adott, hogy egy rendkívül tiszta szöveget készítsenek. Az a feladat másokra hárult, hogy folytassák munkájukat, és megtegyék a szükséges lépéseket a szöveg megőrzéséhez. Ők voltak a masszoréták. Nevük a héber „massorah” szóból származik, ami „hagyományt” jelent. Zsidó tudósok és szövegkritikusok családjai voltak, akik végül akadémiaikat létesítettek: egyet Tibé-riásban (a Galileai-tenger partján), egyet pedig Babilonban (keleten). Senki

sem tudja pontosan, mikor jelentek meg először. Egyesek úgy vélik, hogy a Kr. u.-i első században. Mások későbbre, valahol Kr. u. 500 körülre teszik megalakulásukat. Bármelyik is a helyes, ami igazán fontos, az az akkor végzett munkájuk.

Jeruzsálem Kr. u. 70-ben elpusztult. Ennek következtében a zsidók szétszóródtak a Római Birodalom különböző tartományaiiban. A masszoréták tudták, hogy a szétszórásban élő zsidóknak és az őket követő nemzedékeknek szükségük lesz a Szentírás másolataira, és úgy gondolták, hogy meg kell tenniük bizonyos dolgokat annak érdekében, hogy a héber szöveg tisztán megőrződjön. Ebből a célból összegyűjtötték a szöveggel kapcsolatos létfontosságú információkat, majd részletes szabályokat határoztak meg annak megfelelő másolására vonatkozóan.

Bevezették a magánhangzó-pontokat (a héber írásban korábban nem jelölték a magánhangzókat), rögzítették az ékezeteket (a helyes kiejtés biztosítása érdekében), megmagyarázták a szavak jelentését (ahol kétértelműség állt fenn), lapszéli magyarázatokat adtak (a homályosság megszüntetése érdekében), és megjelölték a szándékolt szüneteket (amelyek gyakran befolyásolják a jelentést). Tanulmányaikban olyan aprólékosak voltak, hogy még az Ószövetség verseit, szavait és betűit is megszámozták, megjegyezve például, hogy az Alef betű 42 377 alkalommal fordul elő, a Bét 38 218 alkalommal, a Gimel 29 537 alkalommal és így tovább.

A másolóknak be kellett tartaniuk a Talmud szigorú szabályait, amelyek a kö-

vetkezőket tartalmazták: csak tiszta állapotok bőrét használhatták; minden bőrlapnak ugyanannyi oszlopot kellett tartalmaznia; legalább negyvennyolc és legfeljebb hatvan sor szerepelhetett rajta; a fekete tintát egy meghatározott recept szerint kellett elkészíteni; egyetlen szót vagy betűt sem volt szabad emlékezetből írni; ha akár csak egy betű is kimaradt, vagy rosszul került be, vagy akár csak egy betű is hozzáért egy másikhoz, a lapot meg kellett semmisíteni; három hiba egy oldalon miatt az egész kéziratot meg kellett semmisíteni; és a másolatot 30 napon belül felül kellett vizsgálni, mert különben elutasításra került. Egy kézirat, amely túlélte ezt a folyamatot, aligha lehetett másnyelven, mint elképesztően pontos.

A MASSZORETIKUS SZÖVEG

A masszoréták célja az volt, hogy tisztán megőrizzék az Ószövetséget. Ennek érdekében készítették el részletes jegyzetgyűjteményüket (a masszorát). A zsidók kész művüknek a „Törvény kerítése” címet adták. Munkájuk eredményeként ma egy egységes és hagyományos szöveggel rendelkezünk.

A textust, amiből az angol King James Version-t [Jakab Király Bibliája] is fordították, Ben Chayyim szövegnek nevezik (Jákob ben Chayyim után, akinek szerkesztése alatt 1524–5-ben nyomtatták ki), és hasonlít Ben Asher szövegéhez (aki a X. században Tibériásban, Palesztinában élt, és családtagjaival együtt dolgozott a masszoretikus szöveg pontos kiadásán). Ezért ez hű és megbízható.

Egy tanulmány a bibliai szöveg történetéről

Isten különleges gondviselése folytán bátran mondhatjuk, hogy a rendelkezésünkre álló *héber masszoretikus szöveg* nagyon közel áll a héber eredetihez.

ÓSZÖVETSÉGI ÖSSZEFOGLALÓ

Summázva tehát, melyek voltak azok az eszközök, amelyekkel Isten Igéjének megőrzését biztosította?

Először is, a zsidók mélységes tisztelettel kezelték a Szentírást. Szó szerint reszkettek az írott Ige előtt. Philó és Josephus szerint bármilyen kínt, sőt magát a halált is inkább elszenvetették volna, minthogy bármit is megváltoztassanak a Szentíráson. Isten ezt a szöveg iránti tiszteletet használta fel arra, hogy megakadályozza annak meghamisítását és megváltoztatását.

Másodszor, ott voltak a Szentírást olyan szigorú parancsai, mint például az 5Mózes 4,2: „Semmit se tegyetek az ígéhez, amelyet én parancsolok néktek, se el ne vegyetek abból”. Ezek az isteni tekintéllyel közölt felszólítások valódi félelmet oltottak az emberek szívébe.

Harmadszor, ezeket a tekercseket a szentek szentjében helyezték el. Mivel ennél szentebb hely nem létezett a földön, így az illetéktelen kezek számára elérhetetlenek voltak.

Negyedszer, az írástudók és a masszoretikák kiváló szakértelmének köszönhetően tiszta szöveg maradt ránk. Nagy tudósokként ők mind jártasak voltak

Isten törvényében, és a Szentírást értelmzőiként tisztelték őket.

Ötödször, ott volt a próféták felvigyázása. Ők az ószövetségi korban egyedülálló szolgálatot végeztek, és jól tudták felügyelni a másolási munkát. A másolat bármilyen hibáját észrevették volna.

Hatodszor, a zsidók állandóan idézték a Szentírást, amint azt az 5Mózes 6,7 világosan mutatja: „És gyakoroljad ezekben a te fiaidat, és szólj ezekről, amikor a te házában ülsz, vagy mikor úton jársz, és mikor lefekszel, és mikor felkelsz”. Ezek az ismétlések olyan ismertséget teremtettek a szöveggel kapcsolatban, hogy akár egy szó megváltoztatása is, azonnal feltűnt volna, kétségtelenül erős, sőt heves tiltakozást váltva ki.

Hetedszer, Krisztus és apostolai helybenhagyták a Szentírást szövegét úgy, ahogyan az az első században elfogadott volt. Az általuk használt általános szöveg ugyanaz, mint amit ma is kézbeveszünk. Az, hogy azt Isten Igéjeként idézték, a hitelesség és megbízhatóság vitathatatlan pecsétje.

Ezek és más megfontolások arra készítetnek bennünket, hogy higgyük: Isten csodálatosan megőrizte az Ószövetség szövegét. Amikor ez utóbbit a masszoretikus szöveg szerint olvassuk, bízhatunk abban, hogy Isten Igéjét tartjuk a kezünkben. Bármennyire is érdekesek, nem kell elfogadnunk a holt-tengeri tekercsek, a latin változat vagy bármely más forrás *sajátos fordítását*.

Isten megőrizte az Ő Igéjét. Ezt nem úgy kell érteni, hogy a történelem során Isten ismételten csodákat tett, sem úgy, hogy „inspirálta” a különböző rabbikat és írástudókat, akik a szövegen dolgoztak. Elismerjük, hogy az eredeti kéziratok már régen elvesztek, és hogy a most rendelkezésünkre álló másolatokba is bekúszott néhány hiba. Ezért van szükség a szöveg kritikára. „A gondviselés általi megőrzés” tana alapos meghatározást igényel. Mit is értünk pontosan alatta? Itt John H. Skilton professzor szavait idézném: „Isten, aki a Szentírást adta, aki minden dolgot az Ő akarata szerint cselekszik, figyelemre méltó gondosságot gyakorolt Igéje felett. Minden korban megőrizte azt teljes tisztaságban, és lehetővé tette, hogy betöltsse azt a célt, amiért adta”.⁷

A héber szöveget tehát eredetileg Mózes és a próféták hagyták ránk, az írástudók hűségesen lemásolták, Ezsdrás a Nagy Zsinagóga embereivel együtt egységesítette, a mi Urunk és apostolai megerősítették hitelességét, a masszoréták pedig aprólékos gondossággal megszerkesztették. A hithű álláspont megköveteli, hogy bátran erősítsük meg hitünket abban az Ószövetségben, amit a héber masszoretikus szövegből fordítottak le.

Az Újszövetség

Az Úr Jézus Krisztus az isteni ihletés tekintélyét tulajdonította az ószövetségi írásoknak (Máté 5,18; 15,3; Márk 12,36; János 10,35). Azt is megígérte, a mennybe való visszatérése után elküldi Isten Lelkét, hogy további igazságokat közöljön válasz-

tott szolgálival és képessé tegye őket azok rögzítésére. Ezáltal a keresztyén egyház tévedhetetlen útmutatót kap. „Ama Vigasztaló” – mondta – „a Szentlélek, akit az én nevemben küld az Atya, az mindenre megtanít majd titeket, és eszetekbe juttatja mindazokat, amiket mondtam néktek” (János 14,26; vö. 16,12.13).

Eleinte csak szóbeli tanítás volt. Azonban hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a keresztyén igazságot írásba kell foglalni. Egyrészt, Urunk elsődleges tanúí, az apostolok, távoli országokba utaztak, és számítani lehetett arra, hogy idővel mindannyian meghalnak (2Timóteus 4,6; 2Péter 1,14). Másrészt, az egyre növekvő számú megtérőnek és a gyülekezeteknek rendszeres, részletes és átfogó tanításra volt szükségük (Lukács 1,3.4; Apostolok Cselekedetei 1,1). Harmadrészt, azért is kellett leírni a keresztyén tanítást, mert bizonyos eretnek írások, amelyek már akkor is jelen voltak, komoly tanbeli zavart okoztak (2Thesszalonika 2,1.2; 3,17).

A Szentlélek – mindezt előre látva – természetfeletti hatást gyakorolt egyes kiválasztott emberekre, hogy leírják azt, ami csalhatatlan és tévedhetetlen. Így János, evangéliuma végén úgy jellemzi magát, mint „az a tanítvány, aki bizonyosságot tesz ezekről, és aki megírta ezeket” – és hozzáteszi – „tudjuk, hogy az ő bizonyosságtétele igaz” (János 21,24.25; vö. 1Korinthus 14,37; Galata 1,20; Filippi 3,1; 1János 1,4 stb.).

AZ ÍRÁSBAN RÖGZÍTETT KERESZTYÉN IGAZSÁG

Így jött létre az újszövetségi Szentírás. Először görögül írták, ami a keresztyénség kezdetén a Római Birodalom köznyelve volt. A szöveget külön erre a célra készített anyagokra írták: papiruszra (a papirusz növény szárából készült papírszerű anyag), később pedig pergamenre (állati bőr, amelyet, ha különösen finom volt, pergamennek neveztek). Külsőleg az iratok tekercseket (papirusz esetében) és könyveket (pergamen esetében) alkottak. Ez utóbbiak szakkifejezése a kódex.

Ami a használt íróeszközöket illeti, ezek nád- vagy pennatollak lehettek (a növény szárából vagy madártollból készültek), a tinta pedig szinte biztosan fekete és szénalapú (korommal készített és gumival kevert) volt. Később, körülbelül az ötödik században már használtak vörös fémestintát (amelyet salakból készítettek) is, de úgy tűnik, hogy ezt csak kiemelésre szolgált.

Az Újszövetségben természetesen vannak utalások „írásra”, „papírra (papiruszra) és tintára”, valamint „könyvekre” és „pergamenekre” (azaz előkészített bőrből készült pergamenekre). Lásd: 2Timóteus 4,13; 2Korinthus 3,3; 2János 12; és 3János 13. Ezen a ponton egy érdekes kérdés merül fel: mi történt ezekkel az eredeti kéziratokkal?

AZ ISTENI EREDETŰ KÉZIRATOK

Az első keresztyének azonnal elismerték e szövegeknek az isteni tekintélyét (1Ko-

rinthus 14,37). Először azok olvasták el, akikhez küldték őket, akár egyének, akár gyülekezetek, majd terjesztésre kerültek, hogy minél többen részesülhessenek az apostolok tanításaiból (1Thesszalónika 5,27; Jelenések 1,3; Kolossé 4,16; 2Péter 3,15.16). Sajnos ezek az eredeti írások (vagy autográfok) nem maradhattak fenn sokáig, részben azért, mert hajlamosak voltak törékennyé válni és az állandó használat miatt hamarosan szétmállottak, részben pedig azért, mert ki voltak téve mind a baleseteknek, mind az üldöztetés veszélyeinek.

Egy Kr. u. 200 körül keltezett értekezésben valószínűleg az eredetire történik utalás. Tertullianusz, a korai egyházatyák egyike, a „Recept eretnekek ellen” című művének harminchatodik fejezetében ezt írta: „Jöjjetek most, ti, akik inkább a kíváncsiságnak hódoltok, (...) járjátok végig az apostoli gyülekezeteket (...), amelyekben saját *hiteles* írásaikat olvassák (...) Akhája nagyon közel van hozzátok, (amelyben) megtaláljátok Korinthoszt. Mivel nem vagytok messze Macedóniától, ott van Filippi; aztán ott vannak a thesszalónikaiak. Mivel átmehettek Ázsiába, megtalálhatjátok Efézust. Ráadásul közel vagytok Itáliához, ahol ott van Róma, ahonnan vesszük mi magunk is az apostoli tekintélyt”.⁸

Bár egyes tudósok tagadják, mások megerősítik, hogy itt a görög eredetiekre való utalásról van szó. Tertullianusz, mondják, arra buzdítja olvasóit, hogy látogassák meg azokat a helyeket, ahol az autográfokat őrzik, és így saját szemükkel

láthatják az Újszövetség isteni és szent írásait.⁹

PONTOS MÁSZOLATOK

Ákárhogy is van, az apostolok saját kézíratai szinte biztosan nem maradtak fenn a Kr. u. 200-as évnél sokkal tovább. Urunk mégis arra utalt, hogy a keresztyén Szentírás megmarad. „Az ég és a föld elmúlnak” – mondta – „de az én beszédeim semmiképpen el nem múlnak” (Máté 24,35; vö. 28,20; Márk 8,38; 1Péter 1,23–25). Megmaradásukat természetesen a hűség és lelkiismeretes másolás biztosította.

Az újszövetségi könyvek másolatai már az apostoli időkben is egyének és a gyülekezetek birtokában voltak. Péter mindenestre ismerte Pálnak a Kis-Ázsiában élő keresztyénekhez írt (Galata, Efézus vagy Kolossé) leveleit. Sőt, világosan utal arra, hogy mindegyiket (2Péter 3,15.16). A kolosséi gyülekezet Pál nekik írt üzenetét nem tekinthette kizárólagos tulajdonának, hanem azt a parancsot kapták, hogy a levelük – valószínűleg annak egy másolata – „a laodiceaiak gyülekezetében is felolvastassék”. Az apostol arra is utasította a kolosséiakat, hogy ők is olvassák fel a laodiceaiaktól átvett levelet – valószínűleg szintén egy másolatot (feltehetően az efézusi levelet; Kolossé 4,16). Nemsokára már gyűjteményeket is készítettek ezekből a levelekből. A keresztyén gyülekezeteknek szükségük volt ezekre a nyilvános istentiszteleten való felolvasáshoz.

Ezt közvetve megerősítik az apostoli atyák írásai is a második században. A rövidség kedvéért csak egyikükről teszünk

említést: Polikárposzról, János apostol tanítványáról. A filippiekhez írt levelében részletesen idéz az evangéliumokból és a levelekből, majd kijelenti, hogy maguk a filippiek „jól ismerik a Szentírást”.¹⁰ Ekkor már egészen biztosan készültek másolatok, és a bizonyítékok arra utalnak, hogy széles körben terjeszthették őket.

Az első másolatokat talán maguk az apostolok állították elő. Pál a római börtönben azt kérte, hogy hozzanak neki „könyveket is, kiváltképpen a hárttyákat [pergameneket]” (2Timóteus 4,13). J. P. Lilley úgy véli, hogy „a hárttyák” a Szentírás *másolatai* vagy részletei lehettek, esetleg akár a *saját*, a gyülekezetekhez intézett *levelei*.¹¹ Feltételezik azt is, hogy János hét példányt készített a „Jelenések”-ből, és mind a hét kis-ázsiai gyülekezetnek küldött egyet-egyet (Jelenések 1,4–6; 2,1.8.18 stb.).¹²

Ha nem mindig maguk az apostolok voltak felelősek a másolásért, akkor valószínű, hogy a munkát titkáraik végezték. Biztosan tudjuk, hogy néha másokat alkalmaztak könyvek vagy levelek írására (Róma 16,22; 1Péter 5,12). Miért ne lehetett volna őket a másolási munkával is megbízni?

A keresztyén egyháznak meg volt ígérve, hogy kap majd írástudókat, akik eredetileg a titkároknak feleltek meg (Ezsdrás 4,8; Eszter 3,12; Jeremiás 8,8). „Annakokáért” – mondta Urunk – „ímé prófétákat, bölcseket és írástudókat küldök én hozzátok...” (Máté 23,34; vö. 13,52). Feltételezhetjük, hogy ilyen személyek Pál segítői között is voltak. Az apostol említést

Egy tanulmány a bibliai szöveg történetéről

tesz Zénásról, a törvénytudóról és Apollósról (Titusz 3,13).

A másolók lelkiismeretesen kezelték ezeket a dokumentumokat. Hogyan lehetünk ebben biztosak? *Először is*, ezeket az újszövetségi könyveket ugyanolyan szentséggel illették, mint az ószövetségi írásokat (1Timóteus 5,18, amely a Lukács 10,7-et az 5Mózes 25,4-gyel együtt „szentírásként” említi; és 2Péter 3,16, amely Pál leveleit ugyanabba a kategóriába sorolja, mint a „többi írást”). *Másodszor*, a korai másolók szinte mindegyike megtért személy vagy zsidó írástudó lehetett, akiket Isten írott Igéje iránti tiszteletük arra kényszerített, hogy tökéletes pontosságra törekedjenek a munkafolyamatban (Jeremiás 36,28; vö. 5Mózes 10,4). *Harmadszor*, maguk az írások, azt állítva magukról, hogy Isten ihletett és hiteles Igéi, a legszigorúbb tilalmakat tartalmazták a szöveg bármiféle meghamisítása ellen (1Korinthus 2,13; 2Korinthus 2,17; Jelenések 22,18,19). *Negyedszer*, tudva, hogy az apostolok még éltek és tevékenykedtek, a korai másolók még inkább ügyelhetek arra, hogy első osztályú kéziratokat készítsenek. *Ötödször*, ha eleinte a másolatkészítés feladatát az apostolok munkatársaira bízták, akiket „evangélistáknak” neveztek (és Euszébiusz szerint az ő kötelességük volt, hogy „átadják [az újonnan megtérteknek] az isteni evangéliumok könyvét”)¹³, nem szabad elfelejteni, hogy ezek az emberek a Szentlélek csodatévő ajándékait kapták, és ezért kifejezetten alkalmasak voltak az ihletett szöveg megőrzésére (2Timóteus 1,6; 4,5).

Ráadásul ott van az isteni tényező is, amelyet nem szabad figyelmen kívül

hagyni. Isten az Ő felügyelő és kegyelmes gondviselésében ügyelt arra, hogy az Újszövetség hiteles szövege kerüljön továbbadásra a jövő nemzedékei számára.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Mindezek ellenére néhányban hibák jelentek meg, és ahogy egyre több másolat készült, úgy kezdett megjelenni számos eltérő olvasat. Ezeket általában (1) *nem szándékos* és (2) *szándékos* változtatásokként szokták besorolni. A nem szándékosak közé tartoznak a rosszul írt szavak, a betűk összekeverése, a szórend megváltoztatása, a szinonimák vagy szóvégi megfelelők használata, valamint betűk, szavak, sorok, sőt szakaszok kihagyása vagy megismétlése. Messze a legtöbb szövegvariáció az írástudók ilyen elírásaiból ered.

Vannak azonban szándékos változtatások is, amelyek alatt a szent szöveg szándékos megbolygatását értjük, általában egy bizonyos teológia vagy tanítás érdekében. Dionüsziosz, korinthusi lelkipásztor egy Kr. u. 168–170 körül keltezett levelében sajnálatát fejezi ki azzal kapcsolatban, hogy saját leveleit megváltoztatták, majd hozzát teszi: „Nem csoda tehát, ha egyesek nekiláttak, hogy megbolygassák az Úr írásait”¹⁴. Egy ismeretlen szerző (egyek szerint Hippolütosz, mások szerint Gájusz) valahol Kr. u. 230 körül így ír: „Ők (az eretnekek) rettenthetetlenül rátették a kezüket az isteni Szentírásra, mondván, hogy kijavították azokat”¹⁵ Kik voltak azok az eretnekek, akik ilyesmire mertek vállalkozni?

Néhányan gyakorlatilag ismeretlenek, mint például Aszklépiadész, Teodosz, Hermophilusz és Apollonidész, mások viszont ismertek voltak, mint például a korai gnosztikusok közül páran (ők egy titkos tudáson keresztüli megváltást tanítottak): Baszileidész, Valentinusz, és természetesen Marcion, aki csak egy a Lukács evangéliumának és tíz páli levélnek a megcsonkított kiadását fogadta el kánonként. „Marcion nem a tollat, hanem kifejezetten a kést vette a kezébe: a Szentírásból ugyanis kimetszett mindent, ami nem illett bele a saját elképzeléseibe.”¹⁶

A HITELES ÚJSZÖVETSÉGI SZÖVEG REPRODUKÁLÁSA

A hithű tanítók teljes mértékben tisztában voltak ezekkel a rosszindulatú változtatásokkal, és mind tanításaikban, mind írásaikban leplezték azokat. Ennek eredményeként a hibásnak ítélt kéziratokat rendszerint nem használták másolási célokra. Csak azok, amelyek hűen tükrözték az eredetit, váltak szabványdokumentummokká. Ezekből sokszorosított másolatokat készítettek.

Van-e azonban bizonyítékunk arra, hogy ez valóban így történt?

A korai keresztyén vezetők azt állították magukról, hogy képesek értékelni a különböző kéziratokat, és eldönteni, hogy melyek a legjobbak és legpontosabbak. Iréneusz például „Az eretnkségek ellen” című nagy művében „a leghitelesebb és legősibb másolatokra” hivatkozik.¹⁷ A szövegűség megállapításához használt kritériumok a következők:

■ **1. A másoló személyazonossága.** Ha egy egyszerű keresztyén ember volt, akkor a másolata valószínűleg számos hibát tartalmazott. Ha viszont apostoli segéd vagy hivatásos írnok, akkor igen nagyfokú pontosságra lehetett számítani tőle.

■ **2. A kézirat jellege, amelyről a másolat készült.** A legkorábbi időkben ez lehetett az ihletett eredeti, de később minden bizonnyal maga is másolat volt. Nos, sok másolat olyan volt, amit „magánmásolatnak” nevezünk: vagyis, amelyet személyes és áhítatos használatra szántak. Néhány azonban „hivatalos” volt, amelyekből a keresztyén lelkipásztorok felolvastak és prédikáltak a nyilvános istentiszteleteken. Ez utóbbiak mindig sokkal megbízhatóbbnak bizonyultak. A róluk készült másolatok rendszerint osztoznak a megbízhatóságukban is.

■ **3. A már elkészült másolatok száma.** Az eredeti másolata vagy az eredeti másolatának másolata sokkal nagyobb valószínűséggel tartalmaz megbízható szöveget, mint egy hosszú és meglehetősen bonyolult felmenőkkel rendelkező kézirat. Ezért nem mindig a legrégebbi kéziratot tekintették a legjobbnak, mert lehet, hogy egy másik, ugyanabból az időszakból származó másolat, míg egy későbbi kézirat készülhetett egy sokkal korábbi, az eredetihez közelebb álló másolatról.

■ **4. A hely, ahol a másolatot találták.** Maguk a gyülekezetek lettek Isten tisztá Igéjének őrzői (ahogy korábban a zsinagógák voltak); és ha a másolt dokumentumot egy templomban őrizték, akkor jogosan

Egy tanulmány a bibliai szöveg történetéről

lehetett bízni abban, hogy az elismert, hiteles és megfelelő átirat volt.

■ **5. A másolat általános minősége.** Egyes kéziratok nyilvánvalóan megbízhatatlanok. Csúnyán vannak megírva és tele vannak a legnyilvánvalóbb hibákkal. Bárki is készítette őket, vagy figyelmetlen volt, vagy nem hozzáértő vagy mindkettő. Ezeket nem tekinthetjük és használhatjuk az újszövetségi szöveg hiteles megtestesítőiként. A gondosan megírt másolatok azonban bizalmat ébresztettek és körültekintően másolták.

■ **6. Egyezés más létező másolatokkal.** Hiba lenne azt feltételezni, hogy egy írástudónak csak egy szöveg állt rendelkezésére. Az első két évszázadban gyorsan elszaporodtak a másolatok, így az összehasonlításukkal ki lehetett szűrni a furcsa változatokat, és ugyanígy meg lehetett győződni arról, hogy az ihletett írók valójában mit írtak. Az első keresztyének sokkal jobb helyzetben voltak ehhez, mint mi, hiszen ők olyan kéziratokhoz is hozzáférhettek, amelyek azóta már rég elpusztultak.

■ **7. Egy jól ismert keresztyén központ közelsége.** Egy olyan másolat, amely az apostolok és közvetlen utódaik rendszeres szolgálati helyétől távol készült, komoly változtatásokat vagy módosításokat szenvedhetett el. Egy olyan azonban, amely a kora egyházi tevékenység színhelyén készült, nagy valószínűséggel egy tiszta szövegahagyomány képviselője.

Az első és második század hithű tanítói valószínűleg nem mindig jutottak hozzá a legjobb kéziratokhoz, de úgy

tűnik, tudták hogyan kell azonosítani „a jóváhagyott és ősi másolatokat”. Minden erőfeszítést megtettek az alapul szolgáló szöveg felhasználására, aminek eredményeként *a korai görög kéziratok túlnyomó többsége lényegében megegyezett*. Ezért hihetjük, hogy *a legtöbb szöveg lenyűgöző pontossággal képviselte az eredetit*.

A FENNMARADT GÖRÖG KÉZIRATOK

Egy nemrégiben készült lista szerint az Újszövetség egészét vagy egy részét tartalmazó kéziratok száma összesen 5488.¹⁸ Ezek a szokásos kategóriákba sorolhatók:

■ 1. Papiruszok

Az 1989-es statisztikák szerint 96 ilyen katalogizált példányt tartanak nyilván. Majdnem mindegyik csak töredék, bár eredetileg kódex vagy könyv formájában jelentek meg. Főként Egyiptomban találtak sokat, ahol az éghajlat és a homok hozzájárult a megőrzésükhöz. A töredékekre való hivatkozáskor a tudósok a „P” betűt használják, amelyet egy sorszám követ: P1, P2, P3 és így tovább.

A P52-es (az úgynevezett Rylands-töredék) a legrégebbinek számít. Mindössze 6x9 cm a mérete, és csupán János evangéliumának néhány versét tartalmazza (18,31–33, 37–38). Körülbelül Kr. u. 125-ben keletkezhetett.

A legfontosabbak közé tartozik a P45, P46 és P47. Ezek a Chester Beatty bibliai papiruszok néven ismertek (Sir Chester Beatty után, aki 1930–31-ben szerezte

meg őket), és az evangéliumok, a páli levelek és a Jelenések könyve töredékei. Egy másik kiemelt csoport a Bodmer Könyvtár gyűjteménye (amely 1956-ban M. Martin Bodmer tulajdonába került). Ezek egyike a P66, amely János evangéliumának egy Kr. u. 200 körül keletkezett kódexéből származó lapokat és töredékeket tartalmaz; valamint a P72, amely Péter és Júdás levelének egy harmadik századi – és így valószínűleg a legkorábbi rendelkezésünkre álló – másolata.

■ 2. *Unciálék*

Összesen 299 unciálé ismert. A negyedik század elejétől kezdve pergamenre írták őket kódex vagy könyv formájában, és mindegyik unciális írásmóddal készült: azaz nagybetűkkel, írásjelek nélkül. A korábbiakat nagybetűkkel és nullával kezdődő sorszámokkal jelölik (pl. A–02). A későbbieket egyszerűen csak számokkal (pl. 046).

A British Museum-ban találhatóak között van a Codex Alexandrinus A–02. Ezt az ötödik század első felében másolták Egyiptomban, és amikor elkészült, a teljes görög Bibliát tartalmazta egy-két apokrif művel együtt. Jelenleg a teljes Ószövetséget és az Újszövetség nagy részét tartalmazza (kihagyva a Máté 1,1–25,6; János 6,50–8,52; 2Korinthus 4,13–12,7 szakaszokat). Az alexandriai pátriárka 1627-ben I. Károlynak ajándékozta ezt a kéziratot.

Egy másik, amely az ötödik századból származik, a D-05-ös jelölésű Codex Bezae. Ezt a kéziratot 1581-ben Theodore Beza, Kálvin János utódja ajándékozta

a Cambridge-i Egyetemnek, ahol ma is megtalálható. Ez görög és latin szöveggel rendelkezik (az előbbi bal oldalt, az utóbbi jobb oldalt), és fellelhető benne az evangéliumok és az Apostolok Cselekedetei könyvének nagy része, valamint néhány vers János 3. leveléből.

Az unciálisok közül a leghíresebbek a Codex Sinaiticus, Aleph-01 (az Aleph a héber ábécé első betűje) és a Codex Vaticanus, B-03.

A Codex Sinaiticus a negyedik század közepén vagy végén keletkezett, és az Ószövetségnek csak egy részét, de a görög Újszövetség egészét tartalmazza. Ez az Újszövetség egyetlen teljes unciális kézírata. Egyiptomi kódexként pergamenre írták, laponként négy oszlopban, negyvennyolc sorral, de magában a szövegben egyértelmű jelek utalnak arra, hogy többször javították. 1844-ben Tischendorf Konsztantin a Sínai-hegyen lévő Szent Katalin kolostor könyvtárában egy papírkosárban fedezte fel néhány lapját. Azonban egészen 1859-ig kellett várnia arra, hogy a teljes Újszövetséget szemügyre vehesse. Miután engedélyt kapott rá, Kairóba szállította, ahol elkészítette egy másolatát. 1862-ben pedig, II. Sándor orosz cár nagylelkűségének köszönhetően kiadta a kézirat bevezetéssel és kritikai jegyzetekkel ellátott változatát.

A Codex Vaticanus szintén a negyedik század közepére keltezhető, és az Aleph-hez hasonlóan finom pergamenre íródott, de oldalanként három oszlopot tartalmaz, amelyek mindegyike negyvenkét sorból áll. Az egykor teljes görög Biblia

Egy tanulmány a bibliai szöveg történetéről

régen elveszítette az Ószövetség egyes és az Újszövetség több nagy részét. Ebből az unciálisból hiányoznak a pásztori levelek, a Filemonhoz, a Zsidókhoz írt levél befejezése (9,14-től a végéig) és a Jelenések könyvének egésze. Különböző javítók dolgoztak a kézíraton, a tizedik században pedig valaki megerősítette az eredeti nagy részét, mivel – úgy tűnik – attól tartott, hogy betűi máskülönben elhalványulnak. A helyesírási sajátosságok alexandriai eredetre utalnak, de senki sem tudja, hogyan került a római Vatikáni Könyvtárba. Ez utóbbit 1448-ban V. Miklós pápa alapította, és ez a kézirat szerepel a legkorábbi, 1475-ben kiadott katalógusban. Samuel Tregelles 1845-ben szeretne volna megnézni a kéziratot, de az egyházi gondnokok nagyban akadályozták. Tischendorf 1866-ban engedélyt kapott arra, hogy negyvenkét órán keresztül vizsgálhassa. Tanulmányából és jegyzeteiből 1867-ben elkészült ennek a kéziratnak a kiadása, a Codex B. Ezt követte a pápai hatóságok által kiadott, Vercellone és Cozza által 1868-ban készített változat; majd 1889–90-ben egy fényképes hasonmást bocsátottak a tudósok rendelkezésére.

■ 3. *Minuszkulák*

Ezekből 2812 darab maradt ránk. Azért hívják őket minuszkuláknak, mert nem nagy-, hanem kisbetűkkel írták őket. Ezt az írásmódot évszázadok óta használták magániratokban, de irodalmi művekben csak a kilencedik században jelent meg. Az újszövetségi könyvek iránti kereslet egyre nőtt, és ennek az írásmódnak megvolt az az előnye, hogy használata kevesebb időt vett igénybe, és kisebb helyet foglalt

el a pergamenen. A könnyebb azonosítás érdekében ezeket a könyveket közönséges számokkal (1,2,3 stb.) jelölik.

A minuszculák tehát a kilencedik századtól kezdve íródtak, de későbbi keletkezési időpontjuk nem feltétlenül jelenti azt, hogy kevésbé hiteles tanúi az eredetinek. Az elsőket másolhatták más, harmadik századi kéziratokról. Ahogyan Warfield professzor megjegyezte: „Nem pusztán az évek száma határozza meg egy kézirat távolságát az eredeti kézirattól, hanem a másolások száma.”¹⁹

A jelentősebb minuszculák a következők:

MS 1: tizenkettedik századi kódex, amely a Jelenések könyvétől eltekintve a teljes Újszövetséget tartalmazza. MS 4: a négy evangélium tizenkettedik századi másolata. MS 12: az evangéliumok XI. századi másolata. MS 21: a tizedik századból származik, de szintén tartalmazza az evangéliumokat. MS 43: egy XI. századi mű két kötetben, az elsőben az evangéliumok, a másodikban az Apostolok Cselekedetei és a levelek szerepelnek. MS 330: tizenegyedik századi, az evangéliumokkal, az Apostolok Cselekedeteivel és a levelekkel. MS 565: az evangéliumok nagyon szép, kilencedik századi példánya, arany betűkkel, bíborszínű pergamenre írva.

■ 4. *Istentiszteleti leckekönyvek (lekcionáriumok)*

Összesen 2281 szövegről van szó, amelyek már a hatodik századból származnak, és az evangéliumokat és a leveleket (Evangelia-

ria és Apostoli) tartalmazzák, amelyeket az őskeresztyén templomokban felolvasásra szántak. Legtöbbjük unciális betűket használ, de néhányuk kisbetűkkel íródott. Jelölésük ugyancsak számokkal történik, ezúttal azonban ezek előtt egy „l” betű vagy a „Lect” rövidítés található (pl. 159 vagy Lect. 1280).

Ezek fontos kéziratok, nemcsak, mert némelyikük korai, hanem azért is, mert az egyház nyilvános istentisztelein felolvasásra használták őket. *Nagy gondot fordítottak ezekre a másolatokra, hogy megőrizzék eredeti tisztaságukat. Egy lekciónárium bizonyágtétele tulajdonképpen az összes gyülekezet bizonyágtételet jelentette. A megvizsgált fennmaradtak elképesztő mértékben egyeznek. Az egyetlen észszerű magyarázat minden bizonnyal az, hogy létezett egy egyetlen elfogadott lecke-könyv.*

OSZTÁLYOZÁS

Számos görög kézirat áll tehát a rendelkezésünkre, amelyek a második századtól kezdve íródtak. Az ezeket tanulmányozó tudósok azt állítják, hogy bár vannak eltérések, nagyon sok közös olvasat található bennük, ami arra utal, hogy bizonyos csoportokra vagy családokra oszthatók. A főbb szövegtípusok a következők: (i) a bizánci (amelyet néha hagyományos, többségi vagy antiókhiai szövegnek neveznek); (ii) az alexandriai (vagy amit egyesek semlegesnek titulálnak); (iii) a nyugati; és (iv) a cézáreai szöveg.

E tanulmány szempontjából az utóbbi két szövegtípus nem igényel részletes kom-

mentárt. B. H. Streeter volt az, aki a *The Four Gospels* (1924) [A Négy Evangélium] című könyvében először állította, hogy megtalálta a cézáreait. Úgy vélte, hogy ez Márk evangéliumának az a szövege, amelyet Origenész idézett Kr. u. 231 után, abban az évben, amikor Cézaréába érkezett. A modern szövegkritikusok azonban kétségbe vonják, hogy ez valóban különálló szövegtípusnak tekinthető. Inkább arra hajlanak, hogy egyszerűen keverékként kezeljék.

Ami a B. F. Westcott és F. J. A. Hort által azonosított nyugati szövegtípust illeti, amelyet ők Nyugat-Európából származónak vélték, úgy tűnik, hogy van *némi* bizonyíték a létezésére. Ennek képviselője a Codex Bezae (ötödik század), a Codex Claromontanus (hatodik század), valamint a régi latin és a kuretói szír fordítás (harmadik, illetve ötödik század). A korai egyházatyák közül néhányan, például Iréneusz, Tertullianusz és Küpriánosz is idézik. Ez a szövegtípus azonban gyakran gyökeresen eltér az összes többitől. Számos kihagyás jellemzi, nemcsak versek, hanem egész szakaszok tekintetében is. Mindemellett az a jellemző vonása, hogy kiegészítéseket tesz, akár parafrázisok, akár további részletek beillesztése révén. Ezek az evangéliumokban (különösen Lukács evangéliuma második részében) rövidebbek, míg az Apostolok Cselekedeteiben jóval hosszabbak (körülbelül 10%-kal). Sir Frederic Kenyon úgy jellemezte, hogy „olyan szövegtípus, amelyet a hiteles hagyománytól való nagyon szabad eltérések jellemeznek”. Mivel kevés kézirat alkotja ezt a csoportot és jelentős az eltérés a szövegükben, ez a szövegtípus a

Egy tanulmány a bibliai szöveg történetéről

legjobb esetben is megkérdőjelezendő, a legrosszabb esetben pedig teljesen megbízhatatlan.

Így tulajdonképpen két nagy szöveg-csoport marad: a bizánci és az alexandriai.

■ A. *A bizánci szövegtípus*

Ez onnan kapta a nevét, hogy már korán Konstantinápolyhoz, a korábban Bizáncnak nevezett császári fővároshoz kötődött, valamint, hogy a bizánci korszakban, Kr. u. 312–1453 között (és valójában jóval utána is) a keresztyén egyház általános szövegévé vált. Mielőtt elsőbbségre jutott volna a keleti fővárosban, a szövegnek ezt a formáját Antiókiában, a római Szíria tartomány fővárosában őrizték. Az ottani egyházzal kapcsolatban álló keresztyén tanítók egyértelműen ezt használták. Ezek közé tartozott Cézarei Bazilosz, Nisszai Gergely, Nanzianzi Gergely (a kappadóciai atyák), Küroszi Theodórosz és a konstantinápolyi Krüzosztomosz (aki Antiókiából érkezett, hogy Kr. u. 398-ban Konstantinápoly püspöke legyen).

A bizánci szövegtípust *nagyon sok görög kézirat tartalmazza.*

A korai papiruszokban rendkívül sok a jellegzetesen bizánci olvasat. A Chester Beatty papiruszai közül a P45 és a P46, valamint a Bodmer Könyvtár gyűjteményének P66-osa is tartalmaz ilyen változatokat. H. A. Sturz professzor *150 olyan bizánci variánst tudott felsorolni, amelyek korai kéziratokban is szerepelnek.*²⁰ Ez egyértelműen azt mutatja, hogy a korábbi szövegkritikusok nézeteivel

ellentétben a bizánci olvasatok visszavezethetők egészen a második századig.

Az unciálisok közül ez a szöveg megtalálható az ötödik századi Codex Alexandrinusban (A-02; bizánci az evangéliumokban) és az Ephraemiben (C-01), valamint gyakorlatilag az összes későbbi kódexben. Becslések szerint az unciális kéziratok mintegy 95%-a bizánci típusú szöveget tartalmaz. A minuszskulákról még ennél is több állítható, mivel ezek szinte mindegyike bizánci olvasatú.

Az eddig vizsgált lecionáriumok szintén a bizánci szövegtípust támasztják alá.

■ **1. A korábbi változatok által támogatott** Ezek voltak az újszövetségi Szentírás korai fordításai, amelyek azért készültek, hogy segítsék a keresztyén hit terjesztését a világ népei között. Az általunk ismert legkorábbiak közé tartoznak a szír (vagy arámi) és a latin nyelvű változatok, amelyek keletkezése a második század közepéig nyúlik vissza. A Pesitta, „a változatok királynője”, a korai szír fordítások egyike és minden bizonnyal bizánci beütéseket is tartalmaz. Ez igaz a negyedik századi gótikus változatra is, amelyet állítólag Ufilás, Antiókhia püspöke fordított.

■ **2. A korai atyák által megerősített** Azok a kritikusok, akik tagadják a bizánci szöveg elsőbbségét és inkább negyedik századi átdolgozásnak tekintik, gyakran hivatkoznak arra, hogy Krüzosztomosz (Kr. u. 347–407) előtt egyetlen korai egyházatya sem hivatkozik rá, nemhogy idézne belőle. Ez azonban egyszerűen nem igaz. Tudományos kutatások kimutatták,

hogy Jusztinusz Mártír (Kr. u. 100–165), Iréneusz (Kr. u. 130–200), Alexandriai Kelemen (Kr. u. 150–215), Tertullianusz (Kr. u. 160–220), Hippolütosz (Kr. u. 170–236), sőt még Origenész (Kr. u. 185–254) is többször idéz a bizánci szövegből. Edward Miller, miután osztályozta a Kr. u. 400 előtt elhunyt görög és latin atyák idézeteit, megállapította, hogy idézeteik 2630 alkalommal támasztják alá a bizánci szöveget (és más szövegeket csak 1753 alkalommal). Továbbá, 30 fontos szövegrészletet vizsgálva, 530 bizánci szöveget támogató (és csak 170-et az ellenzői mellett szóló) bizonyítékot talált. Ez volt a következtetése: „A bevett szöveg eredeti túlsúlyát a legkorábbi atyák listája mutatja. Feljegyzéseik azt bizonyítják, hogy írásaikban, és így általában az egyházban is, már a legkorábbi időkben érezte hatását a romlás, de általában a tiszta víz érvényesült... A hagyományt az őket követő atyák többsége is továbbviszi. Nincs törés vagy szünet: a tanúságtétel folyamatos.”²¹

Egyértelmű tény, hogy a negyedik századra a bizánci változat az Újszövetség hiteles szövegének számított, és a következő ezerkétszáz (és még több) évben vitathatatlanul meghatározó volt az egész keresztyénség számára.

■ **3. A nyomtatott görög Újszövetség**
A görög Újszövetséget először 1514-ben nyomtatták ki, bár külön kiadásban csak 1522-ben jelent meg. Ez Francisco Ximenes, Spanyolország bíborosának a munkája volt, és a hatkötetes Complutensi Poliglott részét képezte. X. Leó pápának írt Dedikációjában Ximenes a következőket írta: „A görög másolatokért valóban

köszönettel tartozunk Szentségednek, aki az Apostoli Könyvtárból nagyon kedvesen küldött nekünk igen régi kódexeket, mind az Ó-, mind az Újszövetségről; ezek sokat segítettek nekünk ebben a vállalkozásban”. Úgy tűnik, hogy az így kapott görög szöveg bizánci típusú volt (és nincs bizonyíték arra, hogy Ximenes valaha is a Codex Vaticanust [B] követte volna).

Amikor 1516-ban Rotterdami Erasmus, Európa legjelentősebb tudósa kiadta a görög Újszövetség első példányát, azt reprezentatív bizánci kéziratokra alapozta. Erasmus műve további négy kiadást ért meg, 1519-ben, 1522-ben, 1527-ben és 1535-ben. Hamarosan mások is követték nyomdokait: a legjelentősebb Robert Estienne (latinósított nevén Stephanus), francia szerkesztő és nyomdász, akinek 1546-ban napvilágot látott szövege gyakorlatilag azonos volt Erasmuséval. Ezt követően három további kiadás is készült 1549-ben, 1550-ben és 1551-ben. Még további publikációkat szerkesztett és eszközölt ki Theodore Beza 1565 és 1604 között. Majd 1624-ben Bonaventura és Abraham Elzevir is jelentkeztek saját példányaikkal. Elzevirék 1633-ban megjelent második kiadásának előszavában a következők olvashatók: „Ezért most előttem áll egy mindenki által elfogadott szöveg, amely nem tartalmaz semmilyen változtatást vagy ferdítést”. Ebből származik a ma ismert elnevezés: „A bevett szöveg” [latinul *Textus Receptus*].

A bizánci szövegváltozat volt az *alapja az összes nagy angol protestáns Bibliának*, köztük a William Tyndale (1525), Miles Coverdale (1535), John Rogers (1537)

Egy tanulmány a bibliai szöveg történetéről

és Richard Taverner (1539) nevéhez fűződőknek, valamint a Nagy Bibliának (1539), a Genfi Bibliának (1560), a Püspöki Bibliának (1568) és természetesen a Jakab Király-féle Bibliának (1611). Ezt használta továbbá Reina a spanyol, Károli a magyar, Luther a német, Olivetan a francia, a Statenvertaling-fordítás a holland, Almeida a portugál és Diodati az olasz fordítás alapjául.

Összefoglalva, a bizánci szövegtípus mellett szóló érvek a következők:

■ 1. Ez a szövegtípus a *szíriai Antiókhia városához kapcsolódik*. István halála után a jeruzsálemi keresztyének ide menekültek, és elkezdték hirdetni az evangéliumot az ottani görögöknek (Apostolok Cselekedetei 11,19,20). Nagyrészt Barnabás és Pál szolgálata révén erős gyülekezet jött létre (11,22-26), és innen indult az apostol minden egyes missziós útjára (Apostolok Cselekedetei 13,1-3, 15,35,36, 18,22,23). Más apostolok is meglátogatták ezt a helyet, köztük Péter (Galata 2,11.12). Antiókhia nem sokkal később a pogány gyülekezetek anyavárosa lett, és Jeruzsálem Kr. u. 70-ben bekövetkezett eleste után a keresztyénség tulajdonképpen vitathatatlan központjává vált, így az onnan diadalútjára induló szöveg az apostolok és a korai keresztyén egyház által jóváhagyott változat lehetett.

■ 2. Amint azt már megfigyelhettük, ez a szöveg Konstantinápolyról (Bizánc), a Keleti Birodalom fővárosáról kapta a nevét, mivel ott rövid idő alatt a standard görög szöveggént honosodott meg. Konstantinápoly volt a központja mind a görög nyelvű

világnak, mind a görög nyelvű egyháznak, mert míg nyugaton a görög átadta helyét a latinnak, keleten ez maradt a hivatalos és az általánosan beszélt nyelv. *Ez természetesen azt jelentette, hogy a konstantinápolyi görög tudósok különösen alkalmasak voltak a hiteles szöveg felismerésére és reprodukálására.*

■ 3. A IV. században, mikorra ez a szöveg a legjelentősebbé vált, az Egyház olyan kivételes tudósokkal volt megáldva, mint Metódusz (Kr. u. 260-312), Athanásziosz (296-373), Poitiersi Hiláriusz (315-67), Jeruzsálemi Kürillosz (315-386) és Nanzianzi Gergely (330-394). Ezek és a hozzájuk hasonló férfiak részt vettek az ortodox tanítás megfogalmazásában és az Újszövetség kánonjának ratifikálásában. A szöveg tanulmányozására szánták oda magukat; és a későbbi kritikusokkal szemben előnyben voltak, mivel számos korai és felbecsülhetetlen értékű kéziratához fértek hozzá, amelyek azóta már rég megsemmisültek. Az ebből az időszakból származó fő szöveg megjelenése rendkívül jelentős. Nyilvánvalóan ezt tekintették valódinak, romlatlannak és hitelesítettnek.

■ 4. A zsidók rendeltettek az isteni kijelentések felvigyázóinak, ők pedig eleget téve feladatuknak gondosan megőrizték az Ószövetség szövegét romlatlanul és teljes egészében (ez a héber masszoretikus szöveg). Ahogy Pál apostol megjegyezte, „Isten reájok bízta az ő beszédeit” (Róma 3,2). *Ez alapján észszerű azt feltételezni, hogy az újszövetségi írásokat a hitvalló keresztyéneknek, illetve a hitvalló keresztyén egyháznak adták át.* A kérdés, amely természetesen felmerül, a következő: általánosságban véve melyik szövegtípust ismerte el és terjesztet-

te az egyház a legkorábbi időktől kezdve? A válasz: a bizánci szövegtípust.

■ 5. Tény, hogy a görög kéziratok mintegy 90%-a a bizánci szövegtípust képviseli. Bár ezek a kéziratok nem olyan koraiak, mint azt egyes kritikusok szerették volna, mégis nagyon nagy számban vannak jelen. Így feltételeznünk kell, hogy több száz régebbi eredetű anyakönyvi dokumentum létezett, amelyek közül sok a legkorábbi keresztény időkből származott. Ezt a tényt valahogy magyarázni kell, és egyáltalán nem kielégítő – a gyarapodó bizonyítékokkal szemben – kitartóan azt állítani, hogy a bizánci szöveg csak a negyedik században jelenik meg a történelemben. Ez a szöveg korai. Azért terjedt el, mert hüen képviselte az eredetit.

■ 6. *Isten mindig gondot viselt az Ő igazságára, mert a hívőknek mindig szükségük volt rá pontos és helyes formában* (Máté 24,35; 1Péter 1,23.25). Ezért az ihletés által adott Ige ugyanaz volt, mint a később közzétett (Zsoltárok 68,12). Elképzelhetetlen, hogy Isten egy teljesen romlott és megcsonkított szöveget adjon az Ő népének, és aztán hagyja, hogy ezt a szöveget több mint tizennyolc évszázadon keresztül használják. Néhány modern szövegkritikus mégis pontosan ezt akarja elhithetni velünk! „Ne feledjük” – írja Dr. Owen – „hogy az általunk használt hagyományos szöveg (a bevett szöveg) sok nemzedék közös kincse volt...! Hagyjuk tehát, hogy ez legyen a mérce! Kétségkívül ez a helyes és szükséges, és Isten segítségével hamarosan látni fogjuk, milyen kevés okunk van arra, hogy az olvasatok olyan változatosságát

feltételezzük, mint amivel most szembe kell néznünk”.²²

■ 7. Joggal feltételezhetjük, hogy *Isten hasonlóan cselekedett az Ő- és Újtestamentum szövegeivel*. Módszere az Ótestamentummal kapcsolatban az volt, hogy a szöveget gyakorlatilag változatlan formában őrizte meg sok nemzedéken keresztül. Az eredmény – amint azt Krisztus és apostolai világosan tanították – egy olyan könyv lett, amelyben minden betű és betűrész szent volt (Máté 5,18; vö. János 10,35). Amikor ezt az ősi kinyilatkoztatást kiegészítették, Isten ugyanígy járt el: tévedhetetlenül rögzítette legújabb Igéjét, azt egyháza birtokába adta, *majd gondoskodott arról, hogy a következő évszázadokon keresztül, egészen napjainkig továbbadják*. „Az Úr beszéde... megmarad örökké” (1Péter 1,25).

■ B. Az alexandriai szövegtípus

Ezt a kéziratoknak egy nagyon kis csoportja alkotja. Helyesírásai sajátosságai azt mutatják, hogy az egyiptomi Alexandriához köthető; és nem meglepő módon a korai egyiptomi papiruszok között is találunk ilyen típusú szövegekből származó olvasatokat (pl. P46, P47). Legfőbb képviselői azonban a Codex Sinaiticus (vagy Codex Aleph) és a Codex Vaticanus (vagy Codex B).

E szövegtípust támogatták az alexandriai atyák, leginkább Origenész (Kr. u. 185-254) és Kürillosz (376-444).

Több dolgot is meg kell figyelniük:

Egy tanulmány a bibliai szöveg történetéről

■ 1. Ez a szövegtípus *az egyiptomi Alexandriából származik*. A Szentírás nem utal arra, hogy valaha is lett volna ott apostoli jelenlét, de az egyháztörténetből kiderül, hogy sok hírhedt eretnek élt és tanított ott, köztük olyan gnosztikusok, mint Baszileidész, Izidorusz és Valentinusz. Bár mire, ami erről a helyről származik, némi gyanakvással kell tekinteni!

■ 2. *Egyértelmű bizonyíték az átdolgozásra* a szavak átrendezése. B. H. Streeter szerint a szerkesztő egy Hezükiosz nevű egyiptomi püspök volt.²³ Ez azt jelenti, hogy bár nagy igényeket támasztanak vele szemben, ez a szövegtípus nem tekinthető egyedülállóan „tisztának”.

■ 3. E szövegtípus két nagy képviselője, az Aleph (Sinaiticus) és a B (Vaticanus) kódexek *rendkívül gyenge minőségűek*. Amikor Dr. F. H. A. Scrivener megvizsgálta, az Aleph kódexet „durván megírtnak” találta, amely „tele van súlyos másolási hibákkal”, például „egész sorokat hagyott ki az eredeti szövegből”. A B kódexet, bár „kevésbé hibás”, „tévedésre hajlamosnak” ítélte, amelyben „a legszembetűnőbb hibákat” követték el.²⁴

■ 4. Ezek a fő kéziratok úgy leplezték le a hibáikat, hogy szó szerint *több ezer helyen* (csak az evangéliumokban 3000-szer) *nem egyeznek meg egymással*.

■ 5. Az Aleph (Sinaiticus) és a B (Vaticanus) által hitelesített szöveg *eltér a görög kéziratok túlnyomó többségétől*. Ezek a különbségek nem csupán a kéziratok egy nagyon kis családjára korlátozódnak.

Becslések szerint kb. 6000 eltérés van az alexandriai és a bizánci szöveg között.

■ 6. Igaz, hogy a B (Vaticanus) súlyos szövegkihagyásokat tartalmaz, de korához képest (a IV. század közepe vagy vége) ez a két unciálé figyelemre méltóan jó állapotban maradt meg. Mivel e kor legtöbb pontos kézírata a használat miatt pusztult el, feltételezhető, hogy ezeket, *mint hibásokat elutasították*, és ezért a *korai egyház nem használta őket*.

■ 7. Ezt a következtetést támasztja alá az a tény, hogy *valójában nagyon kevés másolat készült róluk*. Ahogy Dr. Gordon Clark megállapította: „Ha egy vagy két tucat kéziratnak egyetlen őse van, az azt jelenti, hogy egy vagy két másoló úgy gondolta, hogy ez az előd hűségesebb az autográfhoz. Ha azonban egy kéziratnak nincs számos utóda, mint ahogyan ez a B ős esetében is látszik, akkor gyanítható, hogy a korai írástudók kételkedtek az értékében. Lehetséges, hogy a korai híthű keresztyének tudták, hogy B hibás”.²⁵

KRITIKUSOK TÁMADJÁK A BIZÁNCI SZÖVEGTÍPUST

A XIX. században két cambridge-i tudós, B. F. Westcott és F. J. A. Hort *új, radikális elméletet* dolgozott ki az Újtestamentum szövegének korai továbbadásáról. Azt állították, hogy a legjobb szöveg valójában az alexandriai (ezt ők „semleges szövegnek” nevezték), amelyet az Aleph és a B képvisel. Mivel ez a két kézirat valamivel korábbi volt, mint a többi, azt állították, hogy közös ősük közel állt az ihletett eredetihez. Bár abszolút tisztaságot

nem tulajdonítottak ennek a szövegnek, Westcott és Hort kész volt azt mondani: „Meggyőződésünk, hogy (1) az Aleph és B olvasatát kell elfogadni, mint az igazi olvasatot, amíg nem találunk erős belső bizonyítékot az ellenkezőjére, és (2) hogy az Aleph és B egyetlen olvasatát sem lehet biztonsággal teljesen elutasítani, bár néha helyes, ha csak alternatív alapokra helyezük őket, különösen ott, ahol nem kapnak támogatást a különféle verzióktól vagy az atyáktól.”²⁶

A bizánci szöveg (amit „szíriai szövegnek” neveztek) szerintük „összeolvasásokat”, azaz korábbi olvasatok kombinációit tartalmazza; és úgy vélték, hogy ezek egy kétlépcsős revízióból származnak, amelyet a negyedik századi Antiókiában vagy annak közelében készítettek. Elismerve, hogy ez csak „feltételezés”, azzal a nézetel álltak elő, hogy „a görög szövegek növekvő sokfélesége és zűrzavara vezetett Antiókiában egy tekintélyes revízióhoz”, majd később „egy második tekintélyes revízióhoz”. Az egész folyamat szerintük Kr. u. 350-re fejeződött be; és még azt is felvetették, hogy a 312-ben mártírhaltált halt antiókhiai Lukiánosz is részt vehetett a korábbi revízióban.

Elméletük azonban súlyos hibákat tartalmaz. Bár a kritikusok és a szövegváltozatok még mindig a „legrégebbi és legjobb kéziratokra” hivatkoznak, ez a kifejezés teljesen félrevezető, mert ebben a konkrét vitában a „legrégebbiek” valójában a „legrosszabbak”. Ami a bizánci szövegben található „összeolvasásokat” illeti, meggyőző bizonyítékot ezek alátámasztására soha nem sikerült felmutatni (Westcott és Hort huszonnyolc évnyi ta-

nulmányozás után is csak nyolc példát tudott bemutatni). Mindenesetre a hosszú olvasatok nem bizonyítják a szövegbe való későbbi beavatkozást. Sturz professzor kimutatta, hogy néhány ilyen olvasatot a legkorábbi papiruszok is alátámasztanak (a János 10,19 és 10,31 hosszabb olvasatát például a P66 támasztja alá).²⁷ Ez arra enged következtetni, hogy a hiba az alexandriai szövegben van, amely azzal vádolható, hogy megrövidíti a bizánci szöveget. Mi a helyzet akkor az úgynevezett „lukiánoszi recenzióval”? Nincs bizonyíték arra, hogy ez valaha is megtörtént volna.

Westcott és Hort nekilátott egy átdolgozott görög szöveg elkészítésének. Történetesen ők is tagjai voltak annak a bizottságnak, amelyet a Canterbury-i Zsinat nevezett ki 1880-ban, hogy létrehozza az angol Biblia átdolgozott kiadását. Bár görög szövegük még nem jelent meg, egy korrektúras példányt a revizorok rendelkezésére bocsátottak. Amikor 1881-ben megjelent a revideált változat Újtestamentuma, azonnal nyilvánvalóvá vált, hogy Westcott és Hort görög szövege nemcsak a bizottságra volt nagy hatással, hanem az angol Újszövetség revideált változatában is általánosan követték.

Ez a Westcott/Hort-szöveg volt az előfutára a ma Nestlé/Aland (United Bible Societies) változatként ismert szövegnek, amely kiszorította a bizáncit vagy hagyományos, és később gyakorlatilag minden modern verzió alapját képezte. A New International Version (NIV) például, miközben előszavában azt állítja, hogy egy „eklektikus” (azaz különböző kéziratokból összeállított) görög szöveget követ,

Egy tanulmány a bibliai szöveg történetéről

rögtön tájékoztatja az olvasót, hogy „ahol a meglévő kéziratok eltérnek egymástól, ott a fordítók az újszövetségi szövegkritika elfogadott elvei szerint választották ki az olvasatot”. Az alapvetően hibás „elvek” elfogadása azt eredményezte, hogy az így kapott szöveg nagyon hasonlít a Westcott és Hort által 1881-ben készítetthez.

A KING JAMES BIBLIA

A reformáció és a puritánok idején számos protestáns változat jelent meg, amelyek mind ugyanazon hiteles szövegeken alapultak és amelyeket ugyanazon érvényes elvek szerint fordítottak.

1611-ben látott napvilágot a King James Biblia, arra rendeltetve, hogy minden riválisát felülmúlja. A korábbi angol és a kortárs más nyelvű változatokhoz hasonlóan ez is a gondviselés által megőrzött *héber masszoretikus szöveget és a görög Textus Receptust* (a bizánci családból

származó „bevett szöveget”) használta. A fordítók, akik méltán voltak híresek kegyességükről és tudományosságukról, aprólékos gondossággal végezték munkájukat. Ennek eredményeképp a leghűbb és legpontosabb fordítást készítették el, amely fenséges stílusában, egyszerűségében és erejében mindmáig páratlan. Valóban, ennek a változatnak akkora az értéke, hogy az angolok „nyelvük legkiválóbb könyvének” nevezték.

Modern változatok jönnek és mennek, amiért hálásak lehetünk. Azonban ez a fordítás még olyan komoly vetélytársakkal szemben is megőrzi hírnevét, mint a *New King James Biblia*.

Az évszázadokon keresztül bevált és az Úr népe által nagyon kedvelt King James Version egy igazán nemes alkotás, és továbbra is a legjobb angol fordítása Isten tévedhetetlen Igéjének. Ugyanez elmondható a régi Károli Bibliáról is.

Malcolm Watts a Trinitarian Bible Society egyik alelnöke. 1946-ban született Barnstaple-ban, Észak-Devon, Anglia. Keresztýén családban nevelkedett, majd Isten kegyelméből tizenéves korában megtért, később pedig elhívást kapott a lelképásztori szolgálatra. A London Bible College-ben képezte magát 1967-70 között, 1971 óta pedig a salisbury-i Emmanuel Gyülekezet lelkésze. Ő és Gillian 1976-ban házasodtak össze, két lányuk van, Lydia és Naomi.

VÉGJEGYZETEK

- 1 James Bannerman, *Inspiration: the Infallible Truth and Divine Authority of the Holy Scriptures* (Edinburgh: T & T Clark, 1865), 158.o.
- 2 Louis Gaussen, *Divine Inspiration of the Bible* (Grand Rapids: Kregel Publications, 1971. Edinburghban jelent meg 1842-ben *Theopneustia: The Bible, its Divine Origin and Entire Inspiration, Deduced from Internal Evidence and the Testimonies of Nature, History, and Science* címmel), 34.o.
- 3 Ez volt a régebbi kommentátorok, Piscator, Poole, Clarke, Gill és mások véleménye. Újabban ezt a nézetet vallja dr. Greg L. Bahnsen a „The Inerrancy of the Autographa” című fejezetben, amely a Dr. Norman L. Geisler által szerkesztett *Inerrancy* című válogatásban (Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1980) szerepel, 167.o.
- 4 William Henry Green, *General Introduction to the Old Testament: The Canon* (London: John Murray, 1899), 11.o.
- 5 A szöveg akkori állapotáról bővebben olvashatunk John H. Skilton, „The Transmission of the Scriptures”, *The Infallible Word, a Symposium by the Members of the Faculty of Westminster Theological Seminary*, harmadik, átdolgozott kiadásában (Philadelphia: Presbyterian and Reformed Publishing Company, 1967), 153 kk. Lásd még Thomas Hartwell Horne, *An Introduction to the Critical Study and Knowledge of the Holy Scriptures*, hetedik kiadását, (London: T. Cadell, 1834), 2:34.
- 6 Roger Nicole, „New Testament Use of the Old Testament”, *Revelation and the Bible*, Carl F.H. Henry szerk.. (London: The Tyndale Press, 1959), 142-43.o. Lásd még Walter C. Kaiser Jr. megjegyzéseit, *The Uses of the Old Testament in the New* (Chicago: Moody Press, 1985), 4kk.
- 7 Skilton, 143.o.
- 8 The Ante-Nicene Fathers, *Tertullian, On Prescription against Heretics*, 36. fejt. (Grand Rapids: William Eerdmans Publishing Company, 1979), 3:260.
- 9 Dr. A. Cleveland Coxe, aki Tertullianusz műveit az eredeti edinburghi kiadáshoz szerkesztette, egy lábjegyzetben elismeri, hogy a „sokat vitatott kifejezés (»száját hiteles írásai«) utalhat az autográfokra vagy a görög eredetike”. Űgy véli azonban, hogy „valószínűleg” a „teljes, csonkítatlan másolatokra” vonatkozik. Edward Miller (aki Dean Burgon több művét is szerkesztette) szerint Tertullianusz az eredeti kéziratokra utalt. Azt írta: „Tertullianusz, amikor eretnekekkel vitatkozik, azt tanácsolja nekik, hogy nézzék meg az apostolok autográfjait Korinthusban, Thesszalonikában, Efézusban vagy Rómában, ahol azokat megőrizték és nyilvánosan olvasták” (*A Guide to the Textual Criticism of the New Testament* [London: George Bell and Sons, 1886]), 72. o.
- 10 The Ante-Nicene Fathers, *Polycarp, The Epistle of Polycarp to the Philippians*, 12. fejt., 1:35.
- 11 J.P. Lilley, *The Pastoral Epistles* (Edinburgh: T & T Clark, 1901), 216.o.
- 12 Caspar Rene Gregory, *Canon and Text of the New Testament* (Edinburgh: T. & T. Clark, 1907), 309.o. Dr Gregory megjegyzi: „Senki sem fogja azt képzelni..., hogy csak ezeket a leveleket és nem a teljes Jelenések könyvét kellett volna elküldeni a gyülekezeteknek, mert az a vers (Jelenések 1,11) azt mondja, hogy Jánosnak azt kell leírnia a könyvbe, amit lát, vagyis a látomásokat, amelyek utána következnek, és elküldeni a gyülekezeteknek.” 310. o.
- 13 The Ecclesiastical History and Martyrs of Palestine, *Eusebius, Ecclesiastical History*, 3. kötet, 37. fejt. (London: Society for Promoting Christian Knowledge, 1928).
- 14 Uo., 4. könyv, 23. fejt.
- 15 Uo., 5. könyv, 28. fejt.

Egy tanulmány a bibliai szöveg történetéről

16 Tertullianusz, 38. fej., 3:262.

17 The Ante-Nicene Fathers, *Irenaeus, Irenaeus against Heresies*, 5. könyv, 30. fej, sect. 1, 1:558.

18 Kurt and Barbara Aland, *The Text of the New Testament: an Introduction to the Critical Editions and to the Theory and Practice of Modern Textual Criticism*, 2nd ed, 1989. Idézve Bruce M. Metzger által in *The Text of the New Testament: Its Transmission, Corruption, and Restoration, third, enlarged edition* (Oxford: Oxford University Press, 1992), 262.o.

19 Benjamin B. Warfield, *An Introduction to the Textual Criticism of the New Testament* (London: Hodder and Stoughton, 1886), 110-111.o.

20 Harry A. Sturz, *The Byzantine Text-Type and New Testament Textual Criticism* (Nashville, TN: Thomas Nelson Publishers, 1984), 61kk., 145kk.

21 Edward Miller in „The Antiquity of the Traditional Text”, in John William Burgon, *The Traditional Text of the Holy Gospels Vindicated and Established* (London: George Bell and Sons, 1896), 121.o.

22 John Owen, „Of the Integrity and Purity of the Hebrew and Greek Text of the Scripture”, in *The Works of John Owen* (London: The Banner of Truth Trust, 1968), 16:366.

23 B.H. Streeter, *The Four Gospels: A Study of Origins*, az 1924-es kiadás revideált változata (London: Macmillan & Co. Ltd, 1956), 112 kk., 121 kk.

24 F.H.A. Scrivener, *Six Lectures on the Text of the New Testament and the Ancient Manuscripts* (Cambridge: Deighton, Bell, and Co., 1875), 41, 43.o.

25 Gordon H. Clark, *Logical Criticisms of Textual Criticism* (Jefferson, MD: The Trinity Foundation, 1986), 15.o.

26 B.F. Westcott and F.J.A. Hort, *Introduction to the New Testament in the Original Greek* (Massachusetts: Hendrickson Publishers, 1988. Originally published by Harper and Brothers, New York, 1882), 225.o.

27 Sturz, 84.o.

A Bibliatársulat Céljai

- Sokféle nyelven kiadni és az egész világon terjeszteni a Szentírást.
- Pontos és megbízható bibliafordításokat eszközölni, amelyek összhangban vannak az Ótestamentum héber masszoretikus szövegével és az Újtestamentum görög bevett szövegével (a Textus Receptussal), amelyeken az angol standard biblia, a King James-féle fordítás is alapszik.
- Eszköznek lenni abban, hogy világosságot és életet hordozzunk Krisztus evangéliuma révén a bűneikben elveszett, valamint a hamis vallások és a hitelenség sötétségében sýnlóddó embereknek.
- A protestáns keresztyénség reformált tanait támogatni bizonyosságot téve az Atyaisten, a Fiúisten és a Szentlélekisten egyenlő és örök istensége mellett, akik három különböző személy mégis egy Isten.
- Fenntartani a Bibliát, mint Isten ihletett és tévedhetetlen Igéjét.
- Isten dicsőségét és országa növekedését szolgálni Isten ígétének protestáns, azaz romlatlan változatait forgalmazva.

Bevezető irodalom és árlista érdekében írjanak nekünk a megadott címen

Product Code: HUNA111

ISBN 978 1 86228 595 8

Trinitarian Bible Society

William Tyndale House, 29 Deer Park Road
London SW19 3NN, England

email: contact@tbsbibles.org
tbsbibles.org
tbsonlinebible.com